

- **FRANTIŠEK PAROLEK** Úroveň B

- **Metodický průvodce**

I. Paradoxy české účasti v první světové válce

Dokument 1: *Otec a strýc (Vypráví Radegast Parolek, syn Františka Parolka. – Záznam rozhlasového vysílání.)*

Text rozhlasové nahrávky

Můj otec byl akademický malíř, jeho bratr také byl akademický malíř. Válka je rozdělila na dvě strany. Protože otec i jeho bratr jako chudí malíři pracovali hlavně v Rusku, na Ukrajině, v Haliči. Malovali, vyzdobovali svými vlasy také divadlo v Kyjevě. Velice často pracovali i v těch bohatých kláštorech pravoslavných. No a v okamžiku, když vznikla první světová válka, v té době se zrovna můj otec nacházel v Rusku, kde dokončoval nějakou práci, a jeho bratr odejel těsně před začátkem války na návštěvu domů, do vlasti, a musel tedy narukovat do rakouské armády a dostal se nakonec na italskou frontu, tam na Piavu. Ovšem otec zrovna v tom Rusku, v době, kdy válka začala, se přihlásil do ruského vojska. Tenkrát v čtrnáctém roce vznikla takzvaná Česká družina. To bylo asi 1000 dobrovolníků, skoro všechno Češi, kteří byli ruskými občany.

Dokument 2: *Mapa Evropy v období první světové války*

1) **Jak se živilí bratři Parolkovi před první světovou válkou? (Dokument 1)**

František a Klement Parolkovi pocházeli z moravského Slovácka. Oba bratři byli malíři, i když jen Klement měl akademické vzdělání, František byl samouk. Aby se užívali, odcházeli za prací do okolních krajů, a to buď v rámci Rakouska-Uherska (Halič), nebo i do zahraničí (carské Rusko). Zde pracovali především na území dnešní Ukrajiny, v Kyjevě a ve Volyňské gubernii. Nejčastěji nacházeli uplatnění při výzdobě větších staveb, světských (divadlo v Kyjevě) i církevních (pravoslavné kláštery).

2) **Proč je válka rozdělila? (Dokumenty 1, 2)**

Radegast Parolek uvádí (dok. 1), že v osudný moment, tj. v době vyhlášení války v červenci a v srpnu 1914, nebyli bratři Parolkovi spolu: Klement Parolek

pobýval na Moravě („odejel těsně před začátkem války na návštěvu domů, do vlasti“), zatímco František Parolek zůstal v Rusku, neboť zde „dokončoval nějakou práci“.

Podíváme-li se na mapu Evropy (dok. 2), je zřejmé, že oba bratři se shodou náhod ocitli v opačných táborech bojujících stran. Evropa byla spojeneckými smlouvami rozdělena na dva mocenské celky. Trojspolek (Německo, Rakousko-Uhersko, Itálie¹) a Dohoda (Francie, Velká Británie, Rusko). Po atentátu na Františka Ferdinanda d'Este Rakousko-Uhersko vyhlásuje válku Srbsku (28. 7. 1914), vzápětí rakouský spojenec Německo vyhlásilo válku Rusku (1. 8. 1914) a Francii (3. 8. 1914). Po vstupu německých vojsk na území neutrální Belgie (cílem bylo napadnout ze severu Francii) vyhlásuje Velká Británie válku Německu. Postupně do války vstupují i další země: Černá Hora, Japonsko, Turecko, Bulharsko, Rumunsko, Řecko, Portugalsko²...

Vyhlášení války zastihlo Klementa Parolka na území Rakouska-Uherska, tedy státu patřícího k Trojspolku (pozdějším Ústředním mocnostem). František Parolek zůstal v Rusku, které bojovalo na straně Dohody.

3) Který z bratrů vstoupil do armády dobrovolně? Zkus odhadnout, proč. (Dokumenty 1, 2)

České země tehdy tvořily pevnou součást Rakouska-Uherska, a proto Češi měli rakouské pasy a byli všude ve světě vnímáni jako rakouští občané. Naprosto logicky se na ně tedy vztahovala mobilizace vyhlášená v červenci 1914 rakouským císařem Františkem Josefem I. Klement Parolek, který se nacházel na území Rakouska-Uherska, neměl na výběr. Musel poslechnout císařskou vyhlášku a jít k odvodu.

František Parolek se ocitl v situaci svým způsobem delikátnější. Podobně jako Češi žijící ve Francii, ve Velké Británii a později i v Itálii se Češi v Rusku, kteří nebyli držiteli ruského občanství, ocitli ze dne na den v nezáviděníhodné situaci. Jako rakouští občané byli považováni za nepřátele zemí Dohody, ačkoliv jejich vnitřní cítění bylo právě opačné. V Rusku tehdy žilo přibližně 100 000 lidí českého původu. Jejich zástupci byli 20. 8. 1914 přijati carem a předali mu memorandum vyjadřující jednotu slovanských národů. Také ho požádali o možnost vytvořit českou vojenskou jednotku v ruské armádě. Díky carovu svolení mohla vzniknout „Česká družina“, ustavena oficiálně v Kyjevě 28. 8. 1914. Do této jednotky dobrovolně vstoupil i František Parolek, aby bojoval za nezávislost českých zemí.

¹ Itálie zpočátku vyčkávala a pak se roku 1915 přidala na stranu Dohody.

² Země bojující na straně bývalého Trojspolku jsou nazývány „Ústředními mocnostmi“.

Dokument 3: Císaři Františku Josefovi I.

1) Koho Parolek v básni nazývá velezrádci? Vysvětli za pomoci informací z dokumentů 1 a 2.

Na počátku sloky autor volá „Jsme velezrádci!“. Vykřičník na konci věty podtrhuje důraz vyjádření.

Složené slovo „velezrádce“ působí dramaticky, nejedná se o „prostého“ zrádce, ale o velikého („vele-“) zrádce. Je to jistě označení pro české vojáky v armádách Dohody, kteří tam vstoupili dobrovolně na počátku války jako Fr. Parolek nebo poté, co se v bojích dostali do zajetí. Rakouskou justicí byli všichni bez rozdílu vnímáni jako vlastizrádci a dezertéři a existoval pro ně jediný trest, ten nejvyšší.

Sloveso „být“ je uvedeno v 1. osobě množného čísla („jsme“). Tento tvar říká, že autor sám se do skupiny „velezrádců“ řadí a že v ní není osamocen. Lze usuzovat, že Parolek měl na mysli sebe a své české spolubojovníky, ať už pouze v ruské armádě nebo v armádách zemí Dohody obecně.

Poznámka:

Nelze v tomto kontextu zapomínat, že ani představitelé států Dohody neměli vždy pro jednání Čechů pochopení. České vojáky sice potřebovali a obvykle je i vysoce oceňovali, přesto se však rozšíření československých bojových jednotek dlouho bránili, neboť chování jejich členů považovali za potencionálně nebezpečné. Například ve Francii se protestní manifestace Čechů spojená s pálením rakouské vlajky v červenci 1914 setkala s odsouzením místních obyvatel.

2) Kterými slovy básník oslovuje rakouského císaře Františka Josefa I.? Proč věnuje báseň právě jemu?

Císař František Josef I. vládl rakouské říši dlouhých 68 let, od roku 1848 do roku 1916, kdy abdikoval. Byl tedy rakousko-uherským císařem v době sarajevského atentátu a rozhodl o vyhlášení války a mobilizaci.

V úryvku básně se objevuje dvakrát oslovení „kate“, jednou ve spojení s přívlastkem „krvavý“, jednou s přímou výzvou k vraždě „Zabíjej!“ Slovo „kat“ v sobě skrývá vraha. Označuje muže, jehož povoláním je zabíjet, vykonávat rozsudky smrti. Z císaře je popravčí. Motiv muže, které posílá své poddané umírat do války, je zde zřejmě rozšířen i na představu člověka, který zabíjí provinilce – tedy Čechy, co se vzbouřili proti jeho rozkazům.

3) Co se v básni říká o českém národě?

František Parolek si libuje v expresivitě, jak dokazují například časté vykřičníky. I metaforická označení českého národa mají expresivní, hyperbolický nádech.

Na jedné straně jsou Češi líčeni jako oběti habsburské zločiny: „klaté plémě mučením svatě“. Mluví se o mučení (Češi jsou národem mučeným), český národ je také označen jako prokletý („klaté plémě“), přitom však svatý vším, co již v dějinách vytrpěl.

Na straně druhé se v básni objevuje motiv vzpoury, výhružky. Český národ je sice národem mučedníků, ale je také národem bojujícím. V posledním verši je použit historický symbol českých zemí, lev. Češi jsou „lvi“, králi zvířat, nepřemožitelní, neudolatelní. Ani „krvavý“ habsburský císař je nedokáže zahubit.

Dokument 4: *Osud Klementa Parolka*

1) Jaký dopad mělo Františkovo vojenské angažmá na život jeho bratra?

František Parolek pobývajíc na počátku první světové války na Ukrajině využil příležitosti a okamžitě se zapojil do počínajícího československého odboje proti Rakousko-Uhersku. Ačkoliv to netušil, toto rozhodnutí ovlivnilo hluboce i život jeho bratra Klementa, Františkova nejbližšího spolupracovníka a přítele.

Jak již víme z dokumentu 1, Klement Parolek se v době vyhlášení války pohyboval na území Rakouska-Uherska, a byl tedy mobilizován. Po určité době byl odvelen na italskou frontu, na Piavu. Z dokumentu 4 se dozvídáme, že Klementovi vojenští velitelé věděli o protirakouské činnosti Františka Parolka. To vyvolalo jejich nedůvěru a vzbudilo podezření, že ani Klement Parolek není loyálním rakousko-uherským občanem a vojákem. Různými způsoby ho proto týrali (byl „pod jejich nepřetržitým dozorem, nasazován na nejnebezpečnější úseky a neustále šikanován“), až ho tímto způsobem přivedli k sebevraždě.

SHRNUTÍ:

Proč v první světové válce bojovali Češi na obou stranách fronty?

První světovou válku ve své podstatě vyvolalo Rakousko-Uhersko spolu s Německem kvůli svým mocenským zájmům. České země tehdy byly pevnou součástí Rakouska-Uherska a jakkoliv byli Češi nespokojeni s postavením slovanských národů uvnitř říše, neuvažovali do té doby o osamostatnění. Vyhlášením války se mnohé změnilo.

Rakouská armáda, do níž byli po mobilizaci Češi nuceni vstoupit, bojovala především proti dalším slovanským národům: Srbům, Rusům. Navíc, jak válka postupovala a prodlužovala se, Rakousko-Uhersko sláblo a bylo stále více závislé na svém spojenci Německu. Především tyto dvě okolnosti přivedly Čechy k úvahám o nutnosti odtrhnout se od habsburské říše.

T. G. Masaryk vyhlásil svůj program nezávislého státu v červenci 1915. Ale již o rok dříve se proti Rakousko-Uhersku spontánně postavilo několik tisíc Čechů pobývajících v době vyhlášení války ve státech Dohody. Měli proto jednak velmi

pragmatické důvody (veřejným odsouzením rakousko-uherské politiky a dobrovolným vstupem do armád států Dohody chránili sebe i další Čechy před internačními tábory), hlavně však byli upřímně přesvědčeni, že přišla doba, kdy je zapotřebí české země vytrhnout z habsburského područí. Jejich úsilí v průběhu války posílili čeští vojáci, kteří se buď dostali do zajetí, nebo na stranu Dohody dobrovolně přeběhli.

Zároveň však velké množství mobilizovaných Čechů zůstalo po celou dobu války v řadách rakouské armády. K dezerci buď neměli příležitost, odvahu nebo motivaci. V mnoha rodinách tak mohlo dojít k podobně paradoxní situaci, jaké jsme byli svědky u Parolků: František Parolek bojoval na straně Dohody, jeho bratr Klement tragicky zemřel v uniformě vojáka Ústředních mocností. Co více, v nejedné bitvě se Češi, mnohdy i členové jedné rodiny, ocitli proti sobě.

II. Zborov (2. 7. 1917)

Dokument 5A: *Rozpad Rakouska-Uherska*

Dokument 5B: *Turistická mapa – Zborov*

- 1) Dokument 5A ukazuje původní hranice Rakouska-Uherska a hranice nástupnických států, které se po skončení první světové války utvořily. Po prostudování této mapy řekni, kde se Zborov nacházel v době bitvy a kterému státu připadl po roce 1918.

Z mapy vyplývá, že Lvov a celé okolí náleželo do roku 1918 Rakousko-Uhersku (bylo součástí oblasti zvané Halič). Rakousku-Uhersku tedy patřil i Zborov. Po rozpadu habsburské monarchie území připadlo Polsku.

- 2) Na území kterého státu se obec Zborov, na mapě označená červeným balonkem, nachází dnes? (dokument 5B)

Zborov se dnes nachází na území Ukrajiny.

Dokument 6: *Ve zborovských zákopech*

1) Jaká nálada panuje v zákopech před první velkou bitvou československé armády?

František Parolek se skupinou fotografů přijel již 16. června 1917 do Jezerné, kde sídlil štáb československé brigády. Odtud se 22. 6. přesunuli blíž frontě, do obce Cecová. Denně trávili většinu času fotografováním na pozicích. Díky jejich úsilí se tak dochovaly snímky nejen samotného průběhu bitvy, ale také dnů předchozích.

Z fotografií číší spíše poklid, jen těžko se dá odhadovat, v jak obtížné a nejisté situaci se českoslovenští vojáci vlastně nacházeli.

V únoru 1917 došlo v Rusku k revoluci. Car Mikuláš II. rezignoval, zemi začala řídit Prozatímní vláda. Nový ministr války A. F. Kerenský se rozhodl pro útok na vojska Ústřední mocnosti, po němž mělo přijít jednání o míru. Hlavní úder tzv. Kerenského ofenzívy byl stanoven v linii Tarnopol – Lvov.

Československé jednotky se dobrovolně přihlásily k účasti na ofenzivě. Vzhledem k nedostatkům v materiálním vybavení a skutečnosti, že nikdy předtím společně nebojovali, byli zařazeni k útoku na méně významném úseku. Přesto šli vojáci do boje s velikým odhodláním: bylo to poprvé, kdy směly československé jednotky vystoupit jako celek.

K situaci před útokem poznamenává Karel Straka toto: „Jednotka se před bojem potýkala s řadou problémů. Nedostávalo se jí těžkých kulometů a minometů. Lehké kulometry chyběly zcela. Výstroj mužstva neodpovídala ročnímu období, brigádě scházelo organické dělostřelectvo. Ve svém úseku obdržela jako posilu pět baterií ruské 82. dělostřelecké brigády. Velitel Čs. brigády plk. V. P. Trojanov nikdy nevedl celé jednotce. Ruští velitelé povětšinou selhali ještě před bojem, plán útoku museli vypracovat čs. důstojníci z pozice velitelů rot, výjimečně praporů. Přesto zvládali úkoly, pro něž nebyli teoreticky předurčení a připravováni. Četné slabiny vyrovnávala vysoká morálka, kázeň a dosavadní bojové zkušenosti čs. dobrovolníků.“³

Na stránkách www.zborov1917.cz najdeme další podrobnosti: „Po příchodu na pozice zjistili vojáci brigády, že jednotky, které byly v zákopech před nimi, byly značně zbolševizované. Paktovaly se s nepřítelem, zákopy zanechaly polorozpadlé. Aby nemusely bojovat, zásoby a munice zakopávaly do země a znehodnocovaly. Vynikal v tom 13. finský střelecký pluk, kde působil bolševik prap. Krylenko (později krátkodobě poslední nejvyšší velitel ruské armády – před tím, než jí pomohl rozpustit). Vojáci naší brigády se ihned pustili do oprav zákopů a rovněž podnikli několik průzkumů směrem k nepřátelským postavením.“⁴

Mnohé prameny se shodují, že v rozvráceném Rusku působily v létě 1917 československé jednotky jako zjevení: vojáci byli ukázněni, do boje nastupovali s nadšením a při plnění rozkazů projevovali značnou iniciativu. Tak tomu ostatně bylo i při samotné zborovské bitvě. Opět k tomu Karel Straka: „Čs. úder byl veden s nevídanou dynamikou. Již v deset hodin padlo 1. rakouské obranné postavení, a to v celém útočném pásmu Čs. brigády. Krátce poté přestalo

³ Karel Straka: Zborov: bitva, již se Češi a Slováci stali národy bojujícími. Staženo z <http://www.vhu.cz/zborov-bitva-jiz-se-cesi-a-slovaci-stali-narody-bojujicimi/>, 20. 1. 2014

⁴ http://www.zborov1917.cz/domains/zborov1917.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=12&lang=cs

vzdorovat i 2. obranné postavení. 1. čs. střelecký pluk následně z vlastní iniciativy napadl i 3. postavení, i když svůj útočný úkol již splnil. Totéž učinily i části 1. a 3. čs. střeleckého pluku. Sousední ruské jednotky nedokázaly držet krok s rychle se rozvíjejícím útokem Čs. brigády.“⁵

I fotografie Fr. Parolka a jeho spolupracovníků naznačují, že Češi se na bitvu připravovali ukázněně a s rozvahou. Na snímcích 2-4 se věnují poklidně svým povinnostem, rozhodně zde nevládne žádný chaos ani hysterie. Na prvním snímku pak nenuceně pózují pro fotografa.

Poznámka:

První snímek zachycuje velitele 49. ruského armádního sboru generála Selivačeva (vousatý muž sedící v popředí) a velitele Československé střelecké brigády plk. Trojanova (muž s knírkem stojící v popředí) při kontrole bojové připravenosti brigádního úseku před zahájením útoku. Postavu plk. Trojanova lze rozeznat i na snímcích 2 a 4.

Třetí snímek (vlevo dole) ukazuje „Nejbližší bod k nepříteli v zákopech druhého pluku“⁶.

2) Vžij se do postavy některého z vojáků na fotografiích. Jaký vzkaz bys poslal domů před bitvou?

Úkol slohového typu, při psaní si studenti zároveň třídí nové poznatky a dojmy. Výsledný text odráží jejich představivost a schopnost empatie, ale velmi záleží samozřejmě také na tom, co vše se o vojácích československé brigády a kontextu bitvy u Zborova dozvěděli během výuky.

Pro inspiraci možno přečíst dopis, který před rozhodující bitvou napsal praporečník francouzské rotы Nazdar Karel Bezdíček (více o Bezdíčkovi viz metodického průvodce k Františku Kupkovi, úroveň B a C).

*Milý náš otče, matinko, Liduško, Karličko a má nejdražší Mařko!
Jsem nucen Vám napsati tento dopis, abyste měli zprávy v případě, že se nevrátím...
A situace je vážná.
Přes devět set děl stojí za námi, z nich některá již zdvihla hlavy, aby chrlila oheň na nepřítel a porubala jej, abychom my snazší práci měli. A což až začnou všecka! Bude to dnes v noci ještě! Zítř ráno útočíme!
Bataillon C má čest jíti první. Bude tedy i naše česká setnina první.
Dvacet kilometrů máme na hranice. Snad to dorazíme. Musíme! Máme příznivé podmínky – 250 patron, jídlo na dva dny a půjdeme. A s odvahou!
Strach není nám údělem.*

⁵ Karel Straka: Zborov: bitva, již se Češi a Slováci stali národy bojujícími. Staženo z <http://www.vhu.cz/zborov-bitva-jiz-se-cesi-a-slovaci-stali-narody-bojujicimi/>, 20. 1. 2014

⁶ http://www.zborov1917.cz/domains/zborov1917.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=12&lang=cs

Dnes jeden důstojník po druhém k nám měli řeč. Vše zapomenuto. Jdeme smíření, bylo-li kde nesvorností, a jako jedna duše.

Tedy i já chci být čist, a kde snad jsem vám někomu ublížil, prosím Vás, byste mi odpustili.

Moje smýšlení vůči Vám bylo vždy nejčistší, jakož vůči každému, kdo poctivě jednal. Doufám pevně a jsem přesvědčen, že jste mi vždy rozuměli.

Bylo by smutné opustiti svět a nedocílití toho, co jsem docílití chtěl. Představoval jsem si vždy, jak šťastně budu žít, a nyní ten veliký otazník. Však neztrácím naděje. Vždyť přece někdo se vrátí, nebo bude jen raněn. Snad budu i já mezi nimi.

Ne-li, tedy i s tím musím býti srozuměn.

Přijdou jiní, kteří budou jísti plody naší setby.

Dnes prozatím stále doufám na brzké shledání a ve šťastný život. Zase si sednu ve vašem kruhu a budu doma...

Končím s přáním všeho blaha.

Zůstávám s nejsrdečnějším pozdravem a polibkem Váš upřímný Karel

Nazdar našemu vítězství a naší samostatnosti!

V případě, že bych se nevrátil, Mařka ví, co s mými věcmi počítí. Zároveň, nedostaneš-li žádné zprávy za měsíc nebo dva, můžeš psátí mým milým rodičům, které ještě jednou srdečně zdravím a líbám.⁷

Dokument 7: Den D

1) Jak strávil den zborovské bitvy F. Parolek?

František Parolek strávil celý den na bojišti, sám se však bojů aktivně neúčastnil. Jeho cílem bylo celou bitvu zdokumentovat a zanechat tak potomkům co nejpresnější záznam o jejím průběhu.

Dokument 4 uvádí, že fotografové strávili noc v blízkosti bojiště („přespali ve stodole na pytlích s obilím“), ráno vyfotografovali zajatce a potom pospíchali do zákopů. Pronikli až ke stanovišti velitele brigády plk. Trojanova. Do průlomu čtvrté rakouské linie (tj. prakticky do konce útoku) sledoval František Parolek boje z dělostřelecké pozorovatelný. Potom se s dvěma kolegy fotografy vydal na prohlídku zákopů.

2) Které části textu dokumentují nadšení, s nímž šli Čechové do útoku?

V první části textu se mluví o nadšení ruského velitele brigády z rychlého nástupu českých jednotek.

V posledním odstavci pak můžeme číst: „i když byl původně dán rozkaz k návratu do zákopů, vrhali se naši do čtvrté linie.“ Z textu vyplývá, že Češi

⁷ Robl, R.: Praporečník Karel Bezdíček. Brno 1935, s. 143-145. Dostupné na internetu: <http://www.kareivasatko.cz/zivotopisy-legionaru.fr>

z vlastní iniciativy překročili očekávání ruských důstojníků a odhodlali se k většímu útoku, než se od nich původně očekávalo.

Poznámka:

V již citovaném článku Karla Straky (viz dokument 5, úkol č. 1) se hovořilo o „nevídané dynamice“ československého útoku. Autor takto shrnul výsledek zborovské bitvy: „Čs. střelecká brigáda zdaleka překonala plán útoku. Postoupila do hloubky přesahující čtyři kilometry. V boji zajala 4 000 nepřátelských důstojníků a vojáků. Množství zajatců nakonec převyšovalo její vlastní početní stav. Ukořistila 20 děl a značné množství pušek, kulometů a dalšího vojenského materiálu.“⁸

3) I ve zborovské bitvě byli Češi na obou stranách fronty. Kde je o tom v ukázce důkaz?

Po prolomení poslední, čtvrté nepřátelské linie odešel František Parolek se svými spolupracovníky fotografovat do zákopů. Do svého deníku si pak zapsal, že „raněným vojákům pomáhali čeští zajatci, kteří ještě před několika hodinami stáli na nepřátelské straně“. Z této věty je zřejmé, že příslušníci Československé brigády u Zborova bojovali mj. také se svými krajany, Čechy v rakouských uniformách. Někteří ze zajatých Čechů pak podle Parolka pomáhali ošetřovat raněné příslušníky Československé brigády.

Poznámka:

Z historických pramenů víme, že na straně Ústředních mocností byla do bitvy u Zborova nasazena plzeňská 19. pěší divize. Její součástí byl mj. plzeňský 35. pěší pluk, jindřichohradecký 75. pěší pluk a olomoucký 5. myslivecký prapor. Počet Čechů v těchto jednotkách dosahoval 60 až 75 %. V četných vzpomínkách účastníků zborovské bitvy nacházíme dojemné příběhy o nešťastném setkání „Čechů s Čechy“. Za všechny uvádíme vyprávění Rudolfa Medka.

„A ještě jeden český hrdina!

Byl to rakouský důstojník – Čech, nadporučík 35. pluku, jehož našli naši hoši těžce raněného ležet v kaluži krve v třetí řadě rakouských zákopů. Vypravoval mi voják z mé roty, který jej tam zastihl, následující: Přiběhli jsme do třetí linie a já jsem uviděl umírajícího rakouského důstojníka, těžce raněného naší strojní puškou; přijdu k němu a ptám se ho česky, jestli půjdou Rakušáci do „kontrataky“.

On se na mne podíval s úžasem a okamžitě snad všecko pochopil. Ihned nás poznal, hned se mu vyjasnilo v hlavě.

⁸ Karel Straka: Zborov: bitva, již se Češi a Slováci stali národy bojujícími. Staženo z <http://www.vhu.cz/zborov-bitva-jiz-se-cesi-a-slovaci-stali-narody-bojujicimi/>, 20. 1. 2014

„Vy jste Češi?“ ptal se rozechvělým hlasem.

„Ovšemže Češi - co jiného? Opravdoví Češi, bývali zajatci a chceme do Prahy!“

V jeho očích se zablesko a potom jakási tvrdá rozhodnost naplnila celou jeho bytost. Ač těžce raněn, řekl mi klidným, slabým hlasem:

„Nazdar, hochu! Tady máš automatickou pistoli, je to výborná zbraň, model 1917. Tady máš patrony. Zde s prava přijde germánský šturmbatalion do „Gegenangriffu“. Nebojte se, oni o vás zde nevědí. Řežte jim do boku ze strojních pušek!“

A tak i bylo. Germánský „šturmbatalion“ byl rozbit. Co se s tímto důstojníkem dále stalo, hoši nevědí. Pravděpodobně zemřel.“⁹

Dokument 8A: *Po boji v rakouských zákopech*

Dokument 8B: *Na ruském obvazišti*

1) Co spojuje vítěze i poraněné?

Přestože si bitvu u Zborova spojujeme především se slavným vítězstvím československé brigády, nelze zapomínat, že jako všechny válečné boje byla především krveprolitím. Podle Karla Straky na straně československých jednotek „ v boji padlo 167 mužů včetně pěti velitelů rot. Dalších 17 zemřelo na následky zranění v následujících dnech. Nezvěstných zůstalo 11. Množství raněných se odhadovalo v rozmezí od necelých devíti set po více než tisíc.“¹⁰ Objem ztrát na rakouské straně není v dostupných materiálech přesně dohledatelný, nejčastěji prameny hovoří o stovkách obětí.

Obě fotografie nám ukazují odvrácenou stranu oslavované bitvy: po každém boji vítězi i poražení sčítají mrtvé a raněné.

Dokument 9: *Masaryk o Zborovu*

Zborov otevřel nám brány ruského generálního štábu, který podle starých svých tradicí neochotně nás přijímal do své armády. (...) Ministr Kerenskij po Zborovu odvolal svůj rozkaz, nařizující rozformování československých částí. Zborov upozornil konečně na naše revoluční hnutí za hranicí a doma. Rakouská vláda a

⁹ Vaněk, Holeček, Medek: Za svobodu. Obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920. Díl III. Pod vedením prof. T. G. Masaryka. Praha 1926, str. 9.

¹⁰ Karel Straka: Zborov: bitva, jíž se Češi a Slováci stali národy bojujícími. Staženo z <http://www.vhu.cz/zborov-bitva-jiz-se-cesi-a-slovaci-stali-narody-bojujicimi/>, 20. 1. 2014

podle ní také německý tisk zamlčovaly naše hnutí. Po Zborovu to již nebylo možné.

Slova T. G. Masaryka citována z článku J. Sovadiny Vzpomínky na bitvu u Zborova. (<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vzpominky-na-bitvu-u-zborova-2-7-1917/>)

Vysvětlivky: ministr Kerenský = v červenci 1917 ruský ministr obrany

1) Jak se změnil po Zborovu vztah Rusů k československým vojákům?

Podle slov T. G. Masaryka Zborov ovlivnil mínění ruských velitelů ozbrojených sil o československé jednotce. Dříve ji přijímali „podle starých svých tradic neochotně“ a nový ministr obrany Kerenský ji dokonce plánoval zrušit úplně („rozformování československých částí“). Po zborovském vítězství své rozhodnutí změnil a rozkaz odvolal.

2) Jak pomohlo zborovské vítězství československému odboji ve světě?

Ohlas zborovského vítězství výrazně napomohlo propagaci československé snahy o osamostatnění, bitva ukázala, že Češi za svoji nezávislost úspěšně bojují i se zbraní v ruce. Důležité bylo také to, že se díky ohlasům v tisku zpráva o existenci československé zahraniční brigády dostala i k obyvatelům Rakouska a Německa.

Poznámka:

O celkovém významu zborovského vítězství píše již citovaný Karel Straka¹¹:

„Zaslouženě proslulý bojový úspěch Čs. střelecké brigády z 2. července 1917 znamenal nesmírný politický kapitál. Představitelé Čs. národní rady jej využívali při složitých, náročných a zdoluhavých jednáních s představiteli dohodových mocností jako doklad válečné aktivity Čechoslováků. Odtud plynul Masarykův stěžejní argument, že Zborovem jsme se stali národem bojujícím.“

Ohlas vítězné bitvy a úspěšného nasazení brigády za tarnopolského ústupu vedl ve specifických ruských poměrech k zásadní změně postoje prozatímní vlády vůči zájmům čs. odbojového hnutí. Dřívější váhavý přístup vystřídala jednoznačná podpora. Ruská exekutiva povolila neomezený nábor dobrovolníků, což byl rozhodující předpoklad pro další sílení čs. vojska.“

Vojenský historik PhDr. Jiří Fiedler shrnul ve Vojenských rozhledech význam Zborova takto:

„Zborovská bitva se pak stala rozhodujícím impulzem pro uznání československé zahraniční akce v očích dohodových spojenců. Díky Zborovu

¹¹ Karel Straka: Zborov: bitva, jíž se Češi a Slováci stali národy bojujícími. Staženo z <http://www.vhu.cz/zborov-bitva-jiz-se-cesi-a-slovaci-stali-narody-bojujicimi/>, 20. 1. 2014

vznikl armádní sbor, jenž svým zásahem na magistrále o rok později napomohl celkovému vítězství Dohody v první světové válce. Československé obsazení sibiřské magistrály totiž přerušilo do té doby nepřetržitý proud německých a rakousko-uherských zajatců, kteří se po brestsském míru vraceli domů. Při závěrečných Ludendorffových ofenzívách ve Francii pak německé armádě chyběly vykalkulované počty vojáků z řad bývalých zajatců, které již naši legionáři ze Sibíře nepustili.“

Dokument 10: *Pohlednice F. Parolka*

1) Popiš pohlednici. Které motivy autor použil k připomenutí bitvy?

Pohlednici dominuje postava vojáka se zbraní v ruce. Otočen je k nám téměř zády, do obličeje je mu však vidět. Není umístěn ve středu obrazu, nýbrž v levém dolním rohu. Ve střední části lze rozeznat obrys kalicha – symbolu husitství. Koreponduje s nápisem ve spodní části pohlednice: 1. Československá husitská divise¹². V horní části kalicha zřetelně vystupuje obraz bílého dvouocasého lva rdousícího černou orlici. Metaforicky je tím znázorněno vítězství Čechů nad Rakušany. Celá plocha obrazu je vyplněna výbuchy granátů, které doprovázely každý útok na zákopy nepřítel.

2) Které datum je napsáno na pohlednici? Proč se neshoduje s naším datem (2. 7. 1917)?

V horní části pohlednice je nápis „Bitva u Zborova“. Před ním, čili v levém horním rohu je uvedeno datum 19/6, v pravém horním rohu pak letopočet 1917. V našem (českém) povědomí je však uloženo datum 2. 7. 1917. Rozdíl v datech je dán skutečností, že v Rusku se do roku 1918 používal juliánský kalendář, zatímco v českých zemích v té době platil gregoriánský kalendář. Je to vlastně totéž, jako když mluvíme o „Velké říjnové socialistické revoluci“, ale učíme se, že k ní došlo 7. listopadu 1917.

SHRNUTÍ (pětilístek):

Tento úkol je inspirován metodou z programu RWCT (Čtením a psaním ke kritickému myšlení) zvanou pětilístek. Název pětilístek (cinquains) pochází z francouzského slova „pět“. Je to pětiřádková básnička, která děti učí stručně shrnout téma, koncentrovaně o něm vyslovit něco opravdu podstatného. Kromě toho, že je to důležitá dovednost myšlení, učí je to také zpracovávat informace, s nimiž se setkávají.

Vodítka:

- 1. řádek je téma, námět pětilístku.

¹² První československá husitská divise vznikla 19. září 1917 z Československé střelecké brigády.

- 2. řádek je dvouslovný popis tématu, jaké je. _____
- 3. řádek vyjadřuje třemi slovy dějovou složku, _____
tedy co téma dělá nebo co se s ním děje.
- 4. řádek jsou syntakticky spojená čtyři slova, _____
ukazující vcítění do tématu.
- 5. řádek je jednoslovné synonymum, které _____
rekapituluje podstatu tématu (metafora).

Zdroj: Materiály ke kurzům Čtením a psaním ke
Kritickému myšlení (RWCT) o. s. Kritické myšlení.

Příklad řešení:

ZBOROV

Slavný, zapomenutý.

Povzbuzuje, ohromuje, zraňuje.

Velké vítězství, nebo bratrovražda?

Memento

Poznámka:

Pokud se žáci setkávají s touto metodou poprvé, mohou být poněkud zaskočeni. Je vhodné je buď připravit tím, že jim před prací s pracovním listem dáme příležitost vyzkoušet si pětílístek na jiném, snadnějším, konkrétnějším tématu (dárek, rodina, kniha...), nebo je nechat tvořit ve dvojicích, anebo jim umožnit zčásti pracovat společně. Celá třída například navrhuje vhodná slova a slovní spojení, která se zapíše na tabuli. Při závěrečné individuální tvorbě pětílístku se jimi mohou žáci inspirovat.

III. Rodina

Dokument 11: Ceremonie

1) Jakou ceremonii fotografie zachycuje?

Na snímku je zachycena svatba. Rozpoznáme ženicha a nevěstu oblečenou v tradičním bílém šatu. Před nimi stojí kněz, obřad se odehrává v kostele.

2) Co je na situaci neobvyklého?

Svatby se účastní velmi malý počet lidí. Navíc se zdá, že kromě nevěsty jsou všichni přítomní muži. Jsou oblečeni ve vojenském stejnokroji a podle věku

žádný z nich není rodičem ženicha či nevěsty. Je to tedy neobvyklý obřad, bez účasti nejbližších příbuzných. Vzhledem k tomu, že ženich je také v uniformě, lze předpokládat, že všichni svatebčané jsou jeho přátelé.

Studentům se také může zdát nezvyklé, že ženich s nevěstou drží v ruce svíčku – nevěsta nemá obvyklou svatební kytici. Netradiční je pro nás i pokrývka hlavy oddávaného páru a skutečnost, že nikde nejsou vidět lavice, do nichž by svatebčané mohli usednout. Tyto detaily lze vysvětlit rozdílem v církevních tradicích, svatba se koná pravděpodobně v pravoslavném chrámě

Poznámka:

Radegast Parolek, syn Františka Parolka a Dagmary Salminšové, věnuje ve svých rozhlasových vzpomínkách malou poznámku i svatbě svých rodičů.

„Sblížili se a nakonec se s ní oženil tam v Irkutsku. Oddával je nějaký ruský pop, protože oni oba byli nekatolíci, v Lotyšsku převažuje luteránství a otec byl český bratr, evangelík. A tak ruský pop, když mu zaplatili, tak on tam dal svůj podpis a razítko...”

Dokument 12: Žádost

1) Kdo je autorem žádosti a komu je adresována?

Autorem žádosti je poručík František Parolek, náčelník ústředí fotolaboratoře. Žádost adresuje svému nadřízenému, „náčelníku Voj. spr. M. Voj.”

2) O co pisatel žádá?

Poručík Parolek žádá svého nadřízeného o svolení k sňatku s dívkou lotyšské národnosti, slečnou Dagmarou Jurjevovou Salminš.

3) Jak svoji žádost odůvodňuje?

František Parolek uvádí několik okolností, které mají pomoci kladnému vyřízení jeho žádosti. Patří mezi ně jeho věk (37 let), zdravotní stav („jsem zdrav“), stav (svobodný). Snaží se také vylíčit svou nevěstu v příznivém světle; dívka je podle něj inteligentní a hovoří čtyřmi jazyky. Hodí se k Parolkovi stavem (pochází z měšťanské rodiny) a známost je dostatečně dlouhá. Na závěr Parolek uvádí další významnou okolnost: Dagmara je sirotek, oba její rodiče již zemřeli, a dívka tudíž žije pod jeho ochranou.

Poznámka:

I ve slavné Medkově trilogii Anabase najdeme krátký popis obtíží, které museli překonat vojáci toužící po sňatku:

„Kapitán Korda získal povolení k sňatku. Šlo to dosti těžce. Ale musel se naučit shánět příznivce. A musel přísahat, že tím vojsku nevzniknou nijaké potíže a že zejména jeho maličká žena i s mamou a se vším „imuščestvom“ se nenastěhují Čechoslovákům do jejich vagonů. Rovněž eventuelní dopravu do

vlasti, do „Čechoslavie“, obstará si nová rodina starého Kordy (...) na své útraty.“¹³

Dokument 13: Vzpomínka na matku

1) Kdo je autorem vzpomínky?

Autorem textu je Radegast Parolek (narozen 1920), syn Františka Parolka a Dagmary Parolkové, rozené Salaminšové.

2) Autor vzpomínky říká, že byl vychováván ve dvou jazycích. Byla podle něj tato výchova úspěšná? Z jakých příčin?

Dagmara Salaminšová pocházela z Lotyšska. S Františkem Parolkem se seznámili na Sibiři, kam Dagmara uprchla před válečnými útrapami. Vzali se a roku 1920 odjeli spolu s dalšími československými legionáři loďnými transporty do Československa.

Radegast Parolek neříká nic o tom, jakým jazykem mezi sebou mluvili rodiče a jak s ním matka mluvila v nejujtějším dětství. V textu výslovně zmiňuje pouze období počátku školní docházky, což je pravděpodobně rok 1926. V témže roce zemřel František Parolek na tuberkulózu. Na jiném místě své vzpomínkové prózy Radegast Parolek uvádí, že poslední období svého života se Fr. Parolek svým dětem vyhýbal, aby je nenakazil. Malý Radegast byl tedy zřejmě již před otcovým skonek vychováván téměř jen svou matkou (po smrti otcově pak určitě).

Z textu však také vyplývá, že Dagmar syna nevychovala v lotyštině. Radegast Parolek výslovně říká, že se ho snažila naučit říkat „některá slova a číslovky po lotyšsku“. Běžná konverzace se proto pravděpodobně odehrávala v češtině (nebo jiném jazyce? – ale o třetím jazyce se Radegast nikde nezmiňuje), nejednalo se tedy o bilingvní výchovu tak, jak tento pojem vnímáme dnes v Českých školách bez hranic (tedy že každý rodič mluví svým mateřským jazykem).

I přesto že lotyština nebyla podle všeho běžným dorozumívacím jazykem mezi matkou a synem, měla na Radegastův život vliv. Radegast Parolek se domnívá, že byla příčinou jeho neúspěchu v první třídě (musel ji opakovat). Zároveň si stýská, že nebyl jazyku vystaven dostatečně dlouhou dobu - Dagmar Parolková zemřela, když bylo synovi devět let. Radegast po ztrátě matky lotyštinu podle svých slov úplně zapomněl. V dospělosti, když se rozhodl se matčin rodný jazyk naučit, musel se ho učit znovu od začátku a z knih.

¹³ R. Medek: Anabase. Praha 1927, str. 277.

3) Vyhledej na internetu bližší životopisné údaje o Radegastu Parolekovi. Jaké bylo jeho povolání?

Wikipedie obsahuje jen stručné heslo, které však pro naše potřeby dostačuje.

„Prof. PhDr. **Radegast Parolek**, DrSc. (* 1. prosince 1920 Praha) je vysokoškolský pedagog, překladatel z litevštiny a lotyštiny a autor několika prací o ruské literatuře a literatuře Pobaltí.“¹⁴

Více údajů lze najít např. na www.slaviste.cz.

Z informací vyplývá, že Radegast Parolek se nakonec přece jen matčin rodný jazyk naučil a co víc, věnoval se mu jako vědec a překladatel. I přes autorovo mínění, že mu jako dítěti kontakt s lotyštinou spíše ztížil školní docházku v češtině, se zdá, že z dlouhodobého hlediska matčino úsilí v synovi odezvu zanechalo. Určitě si pobaltské jazyky nezvolil v dospělosti náhodou.

Poznámka:

Radegast Parolek vystudoval rusistiku a jako rusista se také původně etabloval. Ve zmiňovaném rozhlasovém pořadu (Osudy - viz dokument 1) vysvětluje, že k pobaltským jazykům ho přivedla snaha uchránit si místo výzkumníka. Politický vývoj v zemi způsobil, že se v určitou chvíli stal na univerzitě nepohodlným a hrozilo mu propuštění. Rozhodl se proto zabývat se jazyky, které zde nikdo jiný příliš neovládal a kde byl tedy prakticky nenahraditelný. Skutečnost, že se zaměřil v první řadě na baltské jazyky, je téměř jistě dána jeho privilegovaným vztahem k lotyštině a lotyšské kultuře.

Dokument 14 : Jazykové nadání

1) Co říká Radegast Parolek o jazykových dovednostech své matky?

Radegast Parolek si velmi cení jazykových znalostí své matky. Uvádí, že hovořila plyně třemi jazyky: rodnou lotyštinou, rusky a německy. A také čtenáře upozorňuje, že se naučila i výborně česky. Je hrdý, že dokázala psát česky bezchybně.

2) Zdědil R. Parolek nadání své matky?

PhDr. Parolek vysvětluje, že v době svých vědecké a překladatelské činnosti dokázal číst v 16 jazycích. Podle něj je talent učit se cizí jazyky ovlivněn geneticky, v jeho případě jde o „dědictví“ z matčiny strany.

¹⁴ Na stránce dále následuje seznam publikovaných děl a rubrika Externí odkazy.

REFLEXE (Poslední slovo patří mně)

Metoda pochází z programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení. Je vhodná zejména pro „rozmluvení“ ostýchavých studentů. Umožňuje učiteli vrátit se k prostudovaným dokumentům a poslechnout si, jakým způsobem jim žáci porozuměli. Studenti dostanou příležitost zaměřit se na dílčí témata dle své vlastní volby a nad dokumenty víceméně volně diskutovat, zároveň však metoda dává debatě rámeček.

Studenti si doma připraví vybranou pasáž podle pokynů v pracovním listě (úkoly 1, 2). Ve třídě pak učitel vybědne některého studenta, aby nahlas přečetl zvolený citát či ukázal vybraný detail fotografie. Když se tak stane, učitel požádá ostatní, aby se k němu vyjádřili. Studenti mají odhadovat, proč si spolužák vybral právě tento citát (detail fotografie), a snaží se nalézt nejpravděpodobnější důvod. Svůj názor ostatním vysvětlí. (Je nutné, aby učitel nenechal diskuzi odběhnout od tématu a ab omezil posměšné nebo nevýznamné poznámky.) Diskuzi uzavře učitel tím, že požádá studenta, který vybíral citát, aby přečetl nebo sdělil ostatním své poznámky, které si k citátu / fotografii připravil. Platí pravidlo: **Toto je definitivní konec diskuze. Poslední slovo patří tomu, kdo vybíral citát.**

Poté může učitel požádat dalšího žáka, aby ostatním přečetl úryvek / ukázal detail na fotografii, který vybral, a proces začíná nanovo. Učitel pravděpodobně nevyvolá všechny žáky, ale bude vybírat.¹⁵

IV. Odkaz Františka Parolka

Dokument 15: *Úryvek z nekrologu Josefa Kopty*

1) Co je to „nekrolog“ (viz název dokumentu)? Co znamená zkratka „br.“ na 5. řádce?

Termín nekrolog označuje pohřební řeč (viz „vzpomeňte přitom na drahého nebožtíka, který bude dnes o 14. hodině pochován). V nekrologu autor přibližuje život zesnulého a hodnotí jeho význam. Nekrology mohou být ústní i písemné.

Zkratka br. na 5. řádce je zkratkou slova „bratr“. Toto slovo je zde nutno chápat jako označení pro soudruha v boji. V československých legiích vlád sokolský duch a „bratře“ bylo mezi legionáři běžné oslovení. Nejedná se v žádném případě o náznak příbuzenského vztahu mezi nimi.

¹⁵ Napsáno podle Temple, Steelová, Meredith: Čtením a psaním ke kritickému myšlení. Příručka III. Praha 1997, str. 22-23.

2) V čem podle J. Kopty spočívá přínos Františka Parolka?

V pohřební řeči Josef Kopta podtrhuje zásluhu Františka Parolka na zdokumentování historie československé legie na Rusi. Podařilo se mu vytvořit skupinu fotografů, kteří na snímcích zachycovali výjimečné okamžiky legie (jako např. bitvu u Zborova) i běžný, každodenní život legionářů. Přivezli do vlasti také „obrazy cizích krajů, měst a všemožných kmenů, s nimiž se legie na svých cestách potkaly“. V neposlední řadě je Parolkovou zásluhou, že se negativy uchovaly a že byly roztrženy a archivovány.

3) Zjisti základní životopisné údaje o autorovi nekrologu. Měl nějaký vztah k československým legiím?

Josef Kopta (1894 – 1962) byl český spisovatel, především prozaik, publicista. Jeho rozsáhlá tvorba obsahuje několik dramát, básní, publicistiku, ale především prózu. Ve svých dílech využívá zkušeností získaných za války v legiích, dojmů a poznatků z Dálného východu. Zaměřuje se i na sociální politiku nižších společenských vrstev.

Narodil se v rodině krejčího. Vystudoval obchodní akademii v Praze. Po maturitě v roce 1912 se stal úředníkem ve spořitelně v Libochovicích. Po roce pracoval v České průmyslové bance v Praze.

Na konci roku 1914 musel Josef Kopta narukovat do armády, dostal se na východní frontu a v květnu dalšího roku byl zajat. Ze zajateckého tábora odešel v roce 1916 do České družiny, v roce 1917 vstoupil do československých legií. Zde začal také pracovat jako redaktor v Čs. deníku v Jekatěrinburku. Koncem roku 1920, po cestách po Japonsku, se Josef Kopta vrátil do Prahy. Stal se tajemníkem Památníku odboje. V roce 1925 odešel z armády a pracoval postupně v redakci Národního osvobození, v Lidových novinách, redigoval časopis Přerod a knižnici Dobrá četba. Posléze se věnoval jen literární tvorbě. Po druhé světové válce působil na ministerstvu informací a do roku 1949 v Kanceláři prezidenta republiky.¹⁶

Dokument 16 A - D: Dopisnice

1) Přiřaď k jednotlivým pohlednicím jejich názvy.

- a) Na výzvědách (První pluk)
- b) Bolševické barikády na stanici Zabityj
- c) První pluk na Vrchním Uslově u Kazaně

¹⁶ Podle <http://www.spisovatele.cz/josef-kopta>. Viz také www.slovníkceskeliteratury.cz, nebo www.ceskyjazyk.cz a další.

d) Husitský válečný vůz na vojenské slavnosti v Irkutsku

2) K jakému účelu dopisnice sloužily?

Dopisnice jsou pohlednice. Ty z Parolkova souboru byly vydávány Informačně-osvětovým odborem československého vojska na Rusi pro příslušníky tohoto vojska. Jsou dvoujazyčné (česko-ruské). Sloužily ke stejnému účelu jako pohlednice dnes – tedy k zaslání krátkého vzkazu blízkým. Jedná se buď o fotografie ze života legií, nebo o reprodukce obrazů či litografií (také s legionářskou tematikou).

Dopisnice zároveň sloužily ke sběru finančních prostředků. Např. pohlednice Zborova uveřejněna v tomto pracovním listě (dokument 9) byla vydána ve prospěch Fondu invalidního, jak je na ní napsáno.

© ČŠBH, o. s. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>
Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního programu
Podpora vzdělávání v jazycích národních menšin a multikulturní výchovy v roce 2013.
Mediální partner: Český rozhlas – Radio Praha